

استنق لشيء من كلامه من اللمعة قبل لمعة ان يكون
ذلك اللفظ والسنة للحل وجديده ذلك المعنى ام لا هـ
والخامس ما القرص في المشقاق ولم وقع في الظلام وما
الحاجة اليه والسادس هل في العلم به مفعول في علم
اللغة هـ وستشرح لنا انوعاً نوعاً ثم سبع ذلك بعين
ما جاء عن اهل العلم بالبحر واللغة من الاستقانات وبغيره
في باب اخر ان شاء الله تعالى شرح الاول ان سأل تامل
قال ما معنى قولنا هذا الحرف مشق من هذا الحرف قل له
لن يستحق هذا الاسم حتى يجمع له شيئاً له ان يحيد
حروف احدها التي تفرد بها التحوون والعالو والعن
واللام مؤخوذة باعياها في الحرف الاخر ان اذن
لنا ان الحرف لانا وان اذن باعيا فمثلة وان كان
حائساً مكرراً ولا يقع فوقهما اذا وقع الالاملا

بسم الله الرحمن الرحيم رتب ردي على
قال ابو بكر محمد بن الشري رحمه الله
هذه ايات توضح فيه المشقاق الواقع في كلام العرب لما يعرف
من الحجة والاضطراب للمتر من الناس فيه فهم مختلفون فمنهم
من يقول ان المشقاق في اللغة هو كل ما قل ومنهم من قال ان كل
لفظ من متعقبات ما حلهما مشققة من الاخرى ومنهم من
يقول بعض ذلك مشققة وبعضه غير مشققة وهو كونه
جمله من اصل اللغة على انهم وما خاطوا بعض القاطن على
المثل فرعاً والفرع اصلا والاديب ان مشققة ونوعه
ما يجب السؤال عنه يشبه اشياء الاول المشقاق
ما هو والاني هل جميع الالفاظ التي تفرد بها بعضها
ماخر من بعض ام بعضها دون بعض والالاء ان كان
بعضها مشققة لبعضها من الاصل من الفرع والاربع اذا

İbnü's-Serrâc'ın *el-İştikāk* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2358/2)

bir gramer kitabıdır (nşr. Abdülhüseyin Muhammed, *el-Mevrid*, V/3 [Bağdad 1976], s. 103-134). Yâkût el-Hamevî bunu *el-Hicâ* ve *el-Hağ* şeklinde iki ayrı eser olarak göstermiştir (*Mu'cemü'l-üdebâ*, XVIII, 200). 6. *el-İştikāk*. Arap dilinin etimolojisi konusunda yapılan ilk çalışmalardan biri olup Muhammed Ali Derviş Mustafa el-Hudarî (Dimaşk 1973) ve Muhammed Sâlih et-Tikritî (Bağdad 1973) tarafından neşredilmiştir. 7. *eş-Şekl ve'n-nağt*. Kur'an-ı Kerim'in noktalınması ve hareketlenmesinden bahseden eserin bir nüshası Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İsmail Saip Sencer bölümünde bulunmaktadır (Sezgin, IX, 85). Abdülazîz es-Sâverî, İbnü's-Serrâc'a ait "Kitâbü'l-Kalem" adlı tek sayfalık bir metni müellifin eserlerine dair bir mukaddimeyle birlikte yayımlamıştır (bk. bibl.).

İbnü's-Serrâc'ın kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Ahkâmü's-şi'r*, *el-Cümel*, *el-Hemz*, *'İlelû'n-nağv*, *Mücmelü'l-Uşûl* (*Cümelü'l-Uşûl*, *el-Uşûl* 'ş-şagîr; *el-Uşûl* 'ün özeti olmalıdır), *el-Muvâşalât ve'l-müzekkirât* (*el-Muvâşalât*, *el-Muvâşalât fi'l-aḥbâr ve'l-müzekkirât*, *el-Muvâşalât ve'l-müzekkirât fi'l-aḥbâr*), *er-Riyâḥ ve'l-hevâ* ve'n-nâr, *Şerḥu Kitâbi Sibeveyhi*, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, *Tehzîbi'l-luğâ ve İttifâku ehli'l-lu-*

ğâ ve fırâkuhum ve mâ yenferidü bi-hi'l-vâhidü minhüm.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Serrâc, *el-Uşûl* (nşr. Abdülhüseyin el-Fetlî), Bağdad 1973, neşredenin girişi, s. 9-34; a.mlf., *el-İştikāk*, Süleymaniye Ktp., nr. 2358, v. 41*; a.mlf., *Kitâbü'l-Kalem* (nşr. Abdülazîz es-Sâverî, *'Âlemü'l-kütüb* içinde), XV/1, Riyad 1414/1994, s. 70-73; Sibeveyhi, *el-Kitâb*, Köprülü Ktp., nr. 1500, v. 355*; Ebü't-Tayyib el-Lugavî, *Merâtibü'n-naḥviyyîn* (nşr. M. Ebü'l-Fazl), Kahire 1375/1955, s. 83; Sirâfî, *Aḥbârü'n-naḥviyyîne'l-Başriyyîn* (nşr. F. Krenkow), Beyrut-Paris 1936, s. 66, 69, 108-109; Ebü Bekir ez-Zübeydî, *Ṭabaḳâtü'n-naḥviyyîn* (nşr. M. Ebü'l-Fazl), Kahire 1373/1954, s. 122; İbrâhîm es-Sâmerrâî, *el-Fihrist*, s. 92-93; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, V, 319-320; Sem'ânî, *el-Ensâb* (nşr. S. Margoliouth), London 1970, s. 295; Kemâleddin el-Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ* (nşr. İbrâhîm es-Sâmerrâî), Bağdad 1959, s. 170; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, VI, 220; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, XVIII, 197-200; İbnü'l-Kiftî, *İnbâḥü'r-ruvât*, II, 295; III, 145-150; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 339-340; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 109-110; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 174; Sezgin, *GAS*, VIII, 101; IX, 82-85; Hüseyin Yazıcı, *İbn as-Sarrac ve Kitâb al-İştikāk* (yüksek lisans tezi, 1987), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Nihad M. Çetîye, "Arap Dili Sarf ve Nahvine Dair 3 Eser", *ŞM*, III (1959), s. 162-168; Muhammed Tâhir el-Himsî, "Nazarât fi Kitâbi'l-Uşûl fi'n-naḥv", *MMLAÜr*, XII/35 (1985), s. 319-351; Ahmed Matar el-Çetîye, "el-Uşûl fi'n-naḥv", *'Âlemü'l-kütüb*, XVIII/5, Riyad 1418/1997, s. 419-449; H. Fleisch, "İbn al-Sarrâdj", *Et*² (İng.), III, 930; İnâyetullah Fâtihî Nijâd, "İbn Serrâc", *DMBİ*, III, 672-674.

HÜSEYİN YAZICI

İBNÜ'S-SEVDÂ

(bk. ABDULLAH b. SEBE).

İBNÜ'S-SİDDÎK, Ebü'l-Fazl

(Abu الفضل ابن الصديق)

Ebü'l-Fazl Abdullâh b. Muhammed
b. es-Siddîk el-Gumârî
(1910-1993)

Hadis, fıkıh
ve usûl-i fıkıh âlimi.

1 Receb 1328'de (8 Temmuz 1910) Tanca'da doğdu. Ebü'l-Mecd, Ebü Sâlim ve Ebü's-Senâ künyeleriyle, babası ve annesi tarafından Hz. Hasan'ın ve onun torunlarından olup Mağrib'de İdrîsî sülâlesini kuran I. İdrîs'in soyundan geldiği için Hasanî, İdrîsî, ayrıca Mağribî, Tancî ve Eserî nisbeleriyle de anılır. Annesi sûfî müfessir İbn Acîbe'nin torunudur. Kur'an-ı Kerim'i ezberledikten sonra Karaviyyî'ne giderek oradaki âlimlerden faydalandı. Siddîkiyye Zâviyesi'nin şeyhi olan babasının okuttuğu dersleri takip etti. Bu sırada *Teşyidü'l-mebânî li-tavzîhi mâ ḥavet-hü'l-muḳaddimetü'l-Âcurrûmiyye mine'l-ḥaḳâik ve'l-me'ânî* adlı ilk eserini kaleme aldı ve Şevkânî'nin *İrşâdü'l-fühûl*'ünü ihtisar etmeye başladı. 1930'da Ezher Üniversitesi'ne kaydoldu. Ülkesinde iyi bir tahsil gördüğü için İslâmî ilimlerde yetişkinliğini gösteren icâzetler aldı ve Ezher öğrencilerine, özellikle de İslâmî ilimlerde doktora yapan öğrencilere ders verdi. Mısırlı âlimlerin takdirini kazandı; gazetelerde makaleler ve fetvalar yayımladı. Başta babası ve ağabeyi Ebü'l-Feyz İbnü's-Siddîk olmak üzere Libya Kralı İdrîs es-Senûsî, Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî, Muhammed Bahît, Muhammed Haseneyn Mahlûf el-Adevî, Zâhid Kevserî, Muhammed Abdülhay el-Kettânî gibi âlimlerden faydalandı. Muhammed Hâmid el-Hamevî, Abdülfettâh Ebü Gudde, Muhammed Yâsin el-Fâdânî, Muhammed Avâme gibi âlimler de onun talebeleri arasında yer aldı. Hasan el-Bennâ ve babasıyla yakından görüştüğü gibi İslâmî cemiyetlerde dersler ve konferanslar verdi. 1959-1969 yılları arasında Mısır hükûmeti tarafından takibe alınarak defalarca hapsedilen Ebü'l-Fazl 19 Şâban 1413'te (11 Şubat 1993) Tanca'da vefat etti. Ailesine ait zâviyede babasının yanına defnedildi.

Eserleri. 1. *Tahrîcû eḥâdîsi'l-Lüma' fi usûli'l-fıkḥ*. Ebü İshak eş-Şirâzî'nin

eserindeki 118 rivayetin ele alındığı çalışmada rivayetlerin kaynakları zikredilmiş ve Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, Zehebî, Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, Zeynüddin el-İrâkî, İbn Hacer el-Askalânî gibi âlimlerin bu hadisler hakkındaki görüşleri belirtilmiştir. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî eseri *el-Lûma'* ile birlikte yayımlamıştır (Beyrut 1405/1985, 1406/1986). 2. *el-İbtihâc bi-tahrîci eḥâdisi'l-Minhâc*. Kâdî Beyzâvî'nin *Minhâcû'l-vüşûl fi ma'rifeti 'ilmi'l-uşûl*'ünde kısaca verdiği 118 rivayetin senedleriyle ve tam metinleriyle birlikte zikredilip açıklandığı eseri Semîr Tâhâ el-Meczûb *Minhâcû'l-vüşûl* ile birlikte neşretmiştir (Beyrut 1405/1985). 3. *İkâmetü'l-burhân 'alâ nüzûli 'İsâ fi âḥiri'z-zamân*. Eserde yirmi sekiz sahâbinin Hz. Peygamber'den rivayet ettiği altmış bir hadise yer verilmiş, bu konuda farklı düşünenlerin görüşleri çürütülmeye çalışılmıştır (Beyrut 1410/1990, 3. bs.). Müellifin *'Âkîdetü ehli'l-İslâm fi nüzûli 'İsâ 'aleyhi's-selâm* adıyla basılan eseri (Kahire, ts.) muhtemelen aynı kitaptır. 4. *Fethu'l-mu'in bi-naḥḍi Kitâbi'l-Erbâ'in* (Medine, ts.). Hâce Abdullah-i Herevî'nin Allah Teâlâ'nın isim, fiil ve sıfatlarıyla ilgili kırk hadisi bir araya getirdiği *Kitâbü'l-Erbâ'in fi delâ'ili't-tevhîd*'ine reddiye olarak yazılmış olup Herevî'nin kitabını neşreden Ali b. Muhammed b. Nâsır el-Fukayhî de *el-Fethu'l-mübîn 'alâ naḥḍi 'Abdillâh b. Muhammed eş-Şiddîk el-Ğumârî li-Kitâbi'l-Erbâ'in* adlı çalışmasıyla İbnü's-Siddîk'in görüşlerini tenkit etmiştir. 5. *el-Kenzü's-şemîn fi eḥâdisi'n-nebiyyi'l-emîn* (Beyrut 1403/1983, 2. bs.). Müellif bu çalışmasını *el-Fethu'l-mübîn bi-şerhi'l-Kenzi's-şemîn* adıyla şerhetmiştir. 6. *Nihâyetü'l-âmâl fi şihâti ve şerhi ḥadîsi 'arzi'l-a'mâl*. Resûl-i Ekrem'in hayatı gibi ölümünün de ümmeti için hayırlı olacağını, öldükten sonra ümmetinin iyi ve kötü amellerinin kendisine gösterileceğini belirten ve Şîrûye b. Şehredâr ed-Deylemî'nin *Firdevsü'l-aḥbâr*'ında yer alan bir hadis üzerinde yapılan çalışmadan ibarettir (Kahire 1368). Nâsirüddin el-Elbânî'nin buna *Gâyetü'l-âmâl fi beyâni za'fi ḥadîsi 'arzi'l-a'mâl ve'r-red 'ale'l-Ğumârî fi taşhîhihi bi-şahîhi'l-makâl* adıyla reddiye yazdığı belirtilmektedir (Ali Hasan Ali Abdülhamîd el-Halebî el-Eserî, s. 78). 7. *er-Resâ'ilü'l-Ğumâriyye*. Müellifin *İrşâdü'l-câhili'l-ğavî ilâ vüçûbi i'tikâdi enne Âdem nebî, Cüz' fihi red 'ale'l-Elbânî ve Mürşidü'l-hâ'ir li-beyâni vaz'i ḥa-*

dîsi Câbir adlı çalışmalarını ihtiva eden eser Kemâl Yûsuf el-Hût tarafından yayımlanmıştır (Beyrut 1411/1991). 8. *Kurretü'l-'ayn bi-edilleti irsâli'n-nebî ile's-sekaleyn* (Devha, ts.). 9. *İ'lâmü'n-nebîl bi-cevâzi't-takbîl*. Bir soru üzerine kaleme alınan risâlede Hz. Peygamber'in hayatından örnekler verilerek el, yüz, alın, baş öpmenin bid'at olmadığı anlatılmıştır (Beyrut 1405/1985, 2. bs.). 10. *İrğâ-mü'l-mübtedi'i'l-ğabî bi-cevâzi't-tevessül bi'n-nebî*. Nâsirüddin el-Elbânî'nin tevessül konusundaki görüşlerine reddiye olarak kaleme alınan ve Mağrib'de neşredilen risâleyi Hasan b. Ali es-Sekkâf, Abdülazîz b. Muhammed b. Siddîk el-Ğumârî'nin yine Elbânî'ye reddiye olarak yazdığı *Beyânü nekşi'n-nâkiş li'l-müte'addî bi-taz'ifi'l-Hâris* adlı çalışmasıyla birlikte yayımlamıştır (Amman 1412/1992). Ali Hasan Ali Abdülhamîd el-Halebî el-Eserî de Elbânî'yi savunmak üzere *Keşfü'l-mütevarî min telbîsâtî'l-Ğumârî ve reddü 'udvânihi 'alâ Ehli's-sünne*'yi kaleme almıştır (Demmâm 1410/1990). 11. *Fezâ'ilü'l-Kur'an* (Beyrut 1406/1986). 12. *Bide'u't-tefâsîr*. Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*'ı, M. Ferîd Vecdî'nin *el-Muşḥafü'l-müfesser*'i, Muhammed Abdüllatif el-Hatîb'in *Evzâhu't-tefâsîr*'i ve Ebû Zeyd ed-Demenhûrî'nin *Tefsîr*'i gibi eserlerde görülen hatalara dair bir çalışmadır (Kahire 1385/1965). 13. *el-İhsân fi ta'aḥkubi'l-İtkân li's-Süyûtî* (Kahire, ts., [Dârü'l-ensâr]). 14. *Ḥavâtır dîniyye*. Muhtelif dinî meselelerin incelendiği üç ciltlik bir eser olup I. cildi yayımlanmıştır (Kahire 1388; Ebü'l-Fazl İbnü's-Siddîk'in diğer eserleri için bk. *Tahrîcû eḥâdisi'l-Lûma'*, neşredenin girişi, s. 31-34; *el-İbtihâc*, neşredenin girişi, s. 15-18).

İbnü's-Siddîk ayrıca birçok kitabı tas-hih edip notlar ekleyerek yayımlamıştır. Ebû's-Şeyh'in *Aḥlâku'n-nebî'si* (Kahire 1378/1958, Ebü'l-Feyz İbnü's-Siddîk ile birlikte), Bedreddin eş-Şiblî'nin *Âkâmü'l-mercân fi garâ'ibi'l-aḥbâr ve aḥkâmi'l-cân*'ı (Kahire 1376), İbn Receb el-Hanbelî'nin *el-İstiḥrâc li-aḥkâmi'l-ḥarâc*'ı (Kahire 1352; Beyrut 1982, 1405/1985; Beyrut 1399, Ebû Yûsuf ve Yahyâ b. Âdem'in *Kitâbü'l-Ḥarâc* adlı eserleriyle birlikte), İbnü'l-Murtazâ'nın Zeydî fikhına dair *el-Bahrü'z-zehhâr*'ı (I-V, Kahire 1366-1368/1947-1949, Abdullah b. Abdülkerîm el-Cirâfî ve Abdülhafız Sa'd Atıyye ile birlikte), Hattâbî'nin *Beyânü i'câzi'l-Kur'an*'ı (Kahire 1372/1953), Şemseddin es-Seḥâvî'nin *el-Maḳâsidü'l-ḥasene'si* (Kahire 1375/1956; Beyrut 1399), Süyûtî'nin

nin *el-Ḥabâ'ik fi aḥbâri'l-melâ'ik*'i (Kahire, ts.) ve *Müsnedü Ebî Bekri's-Şiddîk*'i (Mekke 1402), Ebü'l-Hasan İbn Ar-râk'ın *Tenzîhü's-şerî'a'sı* (I-II, Kahire 1375, 1383; I-II, Beyrut 1401, Abdülvehhâb Abdüllatif ile birlikte), el-Emîrû'l-kebir es-Sünbâvî'nin Mâlikî fikhına dair *el-İklîl şerhu Muḥtaşari Ḥalîl*'i (Kahire, ts.), İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin Mâlikî fikhına dair *er-Risâle'si* üzerine Ebü'l-Feyz İbnü's-Siddîk'in kaleme aldığı *Mesâlikü'd-delâle 'alâ metn (mesâ'il)i'r-Risâle'si* (Kahire 1391) onun bu çalışmalarından bazılarıdır (diğerleri için bk. *Tahrîcû eḥâdisi'l-Lûma'*, neşredenin girişi, s. 35-36; *el-İbtihâc*, neşredenin girişi, s. 18).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü'l-Fazl İbnü's-Siddîk, *Tahrîcû eḥâdisi'l-Lûma' fi uşûli'l-fıkh* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî), Beyrut 1406/1986, neşredenin girişi, s. 26-39; a.m.f., *el-İbtihâc bi-tahrîci eḥâdisi'l-Minhâc* (nşr. Semîr Tâhâ el-Meczûb), Beyrut 1405/1985, neşredenin girişi, s. 5-18; a.m.f., *Delâletü'l-Kur'âni'l-mübîn 'alâ enne'n-nebiyye efḍalü'l-'âlemîn*, Mekke 1418/1997, s. 19; Ali Hasan Ali Abdülhamîd el-Halebî el-Eserî, *Keşfü'l-mütevarî min telbîsâtî'l-Ğumârî ve reddü 'udvânihi 'alâ Ehli's-sünne*, Demmâm 1410/1990; Hasan b. Ali es-Sekkâf, *Tenâküzâtü'l-Elbânî'l-vâziḥât fima vaka'a lehû fi taşhîhi'l-eḥâdis ve taz'ifiḥâ min aḥṭâ' ve galelât*, Amman 1412/1992, II, 19, 21, 65, 67, 99, 324; Muhammed Hayrî Ramazan Yûsuf, *Tetimmatü'l-A'lâm li'z-Ziriklî*, Beyrut 1418/1998, I, 343-346.

M. YAŞAR KANDEMİR

İBNÜ'S-SİDDİK, Ebü'l-Feyz

(أبو الفيض ابن الصديق)

Ebü'l-Feyz Ahmed b. Muhammed b. es-Siddîk el-Ğumârî (1902-1960)

Hadis âlimi ve fakih.

27 Ramazan 1320'de (27 Aralık 1902) Gumâre kabilesi yakınlarında meskûn olan Benî Saîd kabilesinde bir yakınının evinde doğdu ve Gumârî nisbesiyle tanındı. Baba ve anne tarafından Hz. Hasan'ın ve onun torunlarından olup Mağrib'de İdrîsî sülâlesini kuran I. İdrîs'in soyundan geldiği için Hasenî, İdrîsî, Mağribî ve Tancî nisbeleriyle de anılır. Babası sûfî bir muhaddis olup annesi sûfî müfessir İbn Acîbe'nin torunudur. Babası tarafından Tanca'ya götürülen İbnü's-Siddîk, Kur'an'ı ezberledikten sonra Sîdî el-Arabî b. Ahmed Bûderre'den sarf, nahiv, Mâlikî fikhı, akaid; babasından nahiv, fikh ve hadis okudu. Yirmi yaşlarında iken hadise daha çok ilgi duymaya başladı ve o sırada babasının,